

ПОЛТАВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії та суспільних наук

Лекція з навчальної дисципліни
«Історія України»

**Тема 5. Еволюція
українського
державотворення в 1917-
1921 рр.**

План

1. Державне відродження України в умовах української національної революції.
2. Пошук оптимальної моделі державного будівництва. Державотворча діяльність Української Центральної Ради. Універсали Центральної Ради.
3. Гетьманат Павла Скоропадського. Директорія УНР. Західноукраїнська Народна Республіка та проголошення Соборності Української держави.
4. Збройна боротьба за Українську державу й український повстанський рух в 1917-1921 рр.

1. Державне відродження України в умовах української національної революції.

Перша світова війна прискорила політичні зміни в Центральній і Східній Європі. Пригнічені віковим гнітом, народи Російської та Австро-Угорської імперій рішуче заявили про своє право самим визначати власну долю. Хвиля складних державотворчих процесів прокотилася по всій українській етнічній території. Проголошення Української Народної Республіки й демократичні перетворення, що відбулися в результаті Лютневої революції, вивільнили велику політичну енергію українського народу.

24 лютого 1917 р. в Петрограді почався страйковий рух через нестачу продовольства, до якого приєдналися частини столичного гарнізону. 27 лютого проти страйкарів застосували кулемети. Цар розпустив Державну Думу, однак вона не підкорилася і створила Тимчасовий комітет для ліквідації безпорядків у столиці. Було заарештовано міністрів царського уряду та затверджено склад Тимчасового уряду з кадетів, октябристів і соціаліста: Львов, Мілюков, Гучков, Керенський, Коновалов, Терещенко. 2 березня 1917 р. Микола II зрікся престолу. Українці, які становили значну частину особового складу гвардійських полків (Київський, Харківський, Волинський), підтримали вимоги Державної Думи.

Утворився Тимчасовий український революційний комітет, який закликав завойовувати власні національно-політичні права.

У березні 1917 р. про події в Петрограді стало відомо в Україні. За сприяння армії 4 березня було утворено Раду об'єднаних громадських організацій (Сухолін, Фрумін), яка діяла від імені Тимчасового уряду. Проведено Установчі збори в Києві, де перевагу отримали меншовики. 3–5 березня 1917 р. в Україні було ліквідовано органи царської адміністрації, владу перебрати призначені Тимчасовим урядом губернські й повітові комісари. Створювалися різноманітні громадські організації, формувалися ради робітничих і солдатських депутатів, які фінансував Тимчасовий уряд. Усього протягом цього місяця виникло понад 170 рад, засновниками яких були представники російських соціал-демократів і есерів.

3 березня в клубі «Родина» Товариства українських поступовців (ТУП), де зібралося понад 100 представників київських і деяких провінційних українських організацій, виникла ідея створення Української Центральної Ради (УЦР). Головою УЦР обрали заочно М. Грушевського. Заступниками голови стали Ф. Крижанівський – представник кооперативних організацій Київщини, Д. Дорошенко – від ТУП і Д. Антонович – від українських соціал-демократів. Крім того, було обрано секретаря та скарбника Ради. 7 березня сформовано Президію Української Центральної Ради (М. Грушевський називає цю дату днем створення УЦР).

Михайло Грушевський

Голова Української Центральної Ради УНР

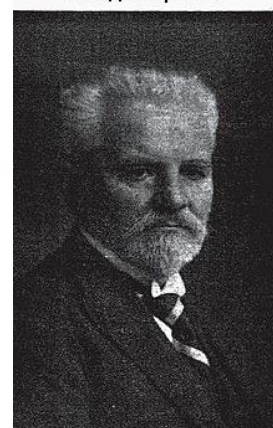
Крижанівський Федір Іванович

Дорошенко Дмитро Іванович

Антонович Дмитро Володимирович

Володимир Кирилович Винниченко

Прокопович В'ячеслав Костянтинович

Матушевський Федір Павлович

Володимир Миколайович Леонтович

Остаточно скласти політичну програму Центральної Ради й завершити її організацію мав Всеукраїнський національний конгрес. 25–26 березня Товариство українських поступовців провело партійний з'їзд, на якому підтримало гасло автономії та змінило свою назву на "Союз автономістів-федералістів". 4–6 квітня в Києві одночасно відбулися установчий з'їзд Української партії Соціалістів-революціонерів і конференція соціал-демократичної робітничої партії. 6–7 квітня після багаторічної перерви відновила свою діяльність Українська радикально-демократична партія. Тими самими днями в Києві зібралися на з'їзд діячі українського села, які заснували Українську селянську спілку. Пізніше до складу УЦР увійшли представники Всеукраїнської ради селянських (2123 осіб), військових (158), робітничих (100) депутатів.

Конгрес відкрився 6 квітня в Києві в присутності 900 делегатів від різних українських політичних, громадських, культурно-освітніх і професійних організацій, представників Галичини, Буковини, Холмщини, Кубані, Москви, Петрограда. Було встановлено, що "тільки широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби нашого народу і всіх інших народностей, котрі живуть на українській землі", та обрано новий склад Ради зі 115 осіб, куди входили, зокрема, М. Грушевський, якого було обрано головою УЦР, і В. Винниченко та С. Єфремов. Мандати членів Ради отримали також Д. Дорошенко, В. Леонтович, Ф. Матушевський, М. Міхновський, В. Прокопович, С. Русова, Л. Старицька-Черняхівська, І. Стешенко, С. Шелухін, І. Шраг, Є. Чикаленко.

Микола Іванович Міхновський

Софія Фёдоровна Русова

Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська

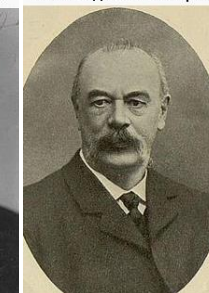
Іван Матвійович Стешенко

Шелухін Сергій Павлович

Ілля Людвигович Шраг

Чикаленко Євген Харламович

Національний конгрес надав українському руху організаційних форм, визначив стратегічні завдання. Вимоги національно-територіальної автономії підтримали резолюції I Всеукраїнського військового з'їзду (5–8 травня 1917), що представляв волевиявлення 900 тис. військових.

Було створено Воєнний Генеральний комітет, який мусив контактувати з Генеральним штабом Росії. Очолили його С. Петлюра й М. Міхновський. Це сприяло впевненості УЦР у стосунках із Тимчасовим урядом, хоча М. Грушевський та В. Винниченко були противниками утворення національної армії. Якщо в березні 1917 р. російські політичні сили ставилися до УЦР без особливої цікавості, то перед Національним конгресом і особливо після нього почали критикувати її дії.

16 травня 1917 р. до Петрограда прибула повноважна представницька делегація УЦР на чолі з В. Винниченком і С. Єфремовим, щоб Тимчасовий уряд визнав автономію України, але той відмовився це зробити, і 3 червня 1917 р. на Четвертих загальних зборах УЦР було постановлено підготувати універсал. 5 червня 1917 р. в Києві, усупереч забороні Тимчасового уряду, відбувся II Всеукраїнський військовий з'їзд (2,5 тис. осіб), делегати якого звернулися до Петроградського уряду з вимогою розпочати широку українізацію в армії та на флоті. З'їзд також легалізував загони Вільного козацтва (головний отаман П. Скоропадський), які виникли навесні 1917 р. 22 вересня цього ж року Тимчасовий уряд дозволив українізувати 29 дивізій, а 3 жовтня О. Керенський підписав наказ про комплектування українцями 14 піхотних дивізій, стрілецької дивізії та двох артилерійських дивізіонів.

Микола Іванович Міхновський

Симон Васильєвич Петлюра

укр. Симон Васильович Петлюра

Володимир Винниченко

Олександр Федорович Керенський

УНІВЕРСАЛ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

2 липня 1917 р. з Петрограда до Києва надійшла телеграма з текстом урядової декларації, в якій говорилося про визнання УЦР, яка проголосила 3 липня 1917 р. II Універсал (компромісний). ЦР визнавала Тимчасовий уряд і погоджувалася не проголошувати автономію самочинно, склад Генерального секретаріату затверджувався Тимчасовим урядом, а склад УЦР розширювався за рахунок національних меншин. Українські військові частини підпорядковувалися російському керівництву.

15 липня 1917 р. В. Винниченко, Х. Барановський і М. Рафес прибули до Петрограда для затвердження складу Генерального Секретаріату Тимчасовим урядом разом з підготовленим «Статутом вищого управління Україною». У його преамбулі зазначалося, що Центральна Рада є органом революційної демократії всіх народів України, її мета – остаточне запровадження автономії України, підготовка Всеукраїнських і Всеросійських установчих зборів. За проектом М. Грушевського Центральна Рада надавала особливого значення Статутові як першому акту своєї законодавчої діяльності. Статут було схвалено Малою Радою в присутності делегатів національних меншин.

Тимчасовий уряд, який очолив прем'єр-міністр О. Керенський замість князя Львова, відхилив Статут Генерального Секретаріату й замінив його 4 серпня 1917 р. на «Тимчасову інструкцію Генеральному секретаріатові», котра фактично перекреслювала домовленості в Києві. Центральна Рада згадувалася в цій інструкції лише побіжно, а Генеральний Секретаріат перетворювався на місцевий орган Тимчасового уряду. Його влада поширювалася лише на 5 із 9 українських губерній: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську й "частково" Чернігівську. Він втрачав секретарства військових, продовольчих, судових справ, шляхів сполучення, пошт і телеграфів, позбавлявся прерогативи призначення на державні посади. Уряд залишав за собою право в окремих випадках звертатися до органів влади України, оминаючи Генеральний Секретаріат. В. Винниченко зазначав, що "Інструкція була не чим іншим, як цинічним, безсоромним і провокаційним зламанням угоди 16 липня й одвертим бажанням видерти з рук українства всі його революційні здобутки".

Відбулася міністерська криза в серпні 1917 р., коли Центральна Рада ніяк не могла визначитись зі складом Генерального Секретаріату. Його формували то В. Винниченко, то Д. Дорошенко й лише 21 серпня Мала Рада ухвалила запропонований В. Винниченком список Генерального Секретаріату, а 1 вересня Тимчасовий уряд затвердив його.

З вересня 1917 р. почався заколот царського генерала Л. Корнілова, головнокомандуючого Південно-Західним фронтом, сина козака, республіканських поглядів і прибічника демократизації армії. Він заборонив мітинги серед солдатів, увів розстріл дезертирів і наклав заборону на більшовицьку пропаганду. Користуючись підтримкою Керенського, здобув авторитет надійної, рішучої людини.

Підтриманий кадетами та Союзом офіцерів, з програмою виводу крани з кризи (демобілізація 4 млн солдатів і наділення кожного 8 десятинами землі, припинення втручання держави в соціальні й економічні справи) генерал вирішує здійснити переворот. Керенський подав у відставку і випустив із тюрем більшовиків, які, організувавши Комітет оборони проти контрреволюції, за декілька годин придушили заколот Корнілова.

Саме під тиском невідкладних обставин (корніловського заколоту) Центральна Рада практично вперше змушена була вжити термінових заходів для «захисту революції».

28 серпня 1917 р., коли до Києва надійшла звістка про виступ Корнілова, відбулося закрите засідання Малої Ради, яка доручила Генеральному Секретаріату «негайно розробити проект боротьби з контрреволюцією в краї», а також запропонувала комітету охорони революції в Києві (ідея організації такого комітету виникла трохи раніше на спільному засіданні виконавчих комітетів Рад робітничих і солдатських депутатів) підготувати план оборони міста й «мобілізувати всі живі й матеріальні ресурси міста, необхідні для його виконання». Українські політики вважали, що перемога Корнілова призведе до знищення демократії. Комітет мав отримати повноваження «робити струси в окремих осіб і в інституціях, усовувати з посад і арештовувати осіб, про яких в «Крайовому комітеті» будуть повні відомості в їхні небезпечності для революції, переглядати листування їх» тощо. Втім діяльність комітету тривала недовго. 2 вересня комітет припинив своє існування. Однак, на думку деяких дослідників, саме він став прообразом сучасних українських спецслужб.

2. Пошук оптимальної моделі державного будівництва.

**Державотворча діяльність
Української Центральної
Ради. Універсали
Центральної Ради.**

Добу Центральної Ради, залежно від домінуючих у державотворчому процесі ідей, фахівці поділяють на два етапи: автономістичний (березень 1917 р. — січень 1918 р.) та самостійницький (січень — квітень 1918 р.).

Скликаний через місяць після утворення Центральної Ради Всеукраїнський національний конгрес під час напружених дискусій визначив базовий принцип державотворення: «тільки національно-територіальна автономія України у змозі забезпечити потреби українського народу і всіх інших народів, що живуть на українській землі».

Чим же пояснити, що після Лютневої революції в Україні переважали автономістські, а не самостійницькі настрої? Така суспільна атмосфера сформувалася під впливом комплексу різних чинників.

По-перше, програмною засадою більшості політичних партій та сил Центральної Ради була саме політична автономія.

По-друге, ідея самостійності ще не набула поширення, визнання та популярності в масах, про що свідчать відхилення першим українським військовим з'їздом проекту резолюції Міхновського, у якому ставилося питання про українську державну самостійність; «автономістичні» рішення Всеукраїнського національного конгресу та інших представницьких форумів.

По-третьє, серед української політичної еліти поширеними були ілюзорне сподівання на справедливе і раціональне вирішення національного питання революційною демократією Росії. Згадуючи про революційну ейфорію тих часів, В. Винниченко писав: «Українство тепер орієнтувалось тільки на Всеросійську Революцію, на перемогу справедливості. Всякий сепаратизм, всяке відокремлювання себе від революційної Росії здавалось смішним, абсурдним, безглуздим. Для чого? Де ми знайдемо більше того, що тепер ми матимемо в Росії?».

По-четверте, в межах Росії в Україні був, як вважалося, реальний шанс вибороти бодай автономію, а проголошення самостійності залишило б її самотньою в епіцентрі Першої світової війни фактично без державних структур, без армії, без фінансування та надійного матеріального забезпечення. За таких обставин Україна наражалася на цілком реальну загрозу стати легкою здобиччю воюючих сторін з перспективою перетворення на колонію. Слід пам'ятати й те, що боротьба за автономію України сягає корінням ще в добу гетьманату. Свою роль, очевидно, відігравали і налагоджені російсько-українські економічні зв'язки, багатонаціональний склад українських земель, домінування неукраїнського населення у містах — осередках політичного життя та ін.

Боротьба за реалізацію автономістських планів розгорталася стримано. Спираючись на рішення Українського військового з'їзду, Всеукраїнського національного конгресу та ін., виражаючи революційні настрої та інтереси українського народу, Центральна Рада дедалі активніше вимагає визнання і схвалення Тимчасовим урядом автономії України.

З цією метою в травні 1917 р. до Петрограда виїхала представницька делегація, очолювана лідерами найвпливовіших українських партій — В. Винниченком, М. Ковалевським та С. Єфремовим. На цьому етапі основні вимоги Центральної Ради формувалися у традиційній для українців формі прохань. В. Винниченко зазначав: «Тільки десь там собі хоч згадайте, що ви іменно до автономії України ставитесь «прихильно». Не заводьте її зараз, ми готові скільки там треба ждати здійснення цього постуляту...». Традиційний крок викликав традиційну реакцію. Тимчасовий уряд відхилив вимоги щодо автономії, мотивуючи свої дії тим, що, по-перше, оскільки Центральна Рада не обрана шляхом всенародного голосування, вона не може висловлювати волю усього народу українських земель; по-друге, проголошення автономії України могло б спричинити низку територіальних та інших непорозумінь; по-третє, питання про адміністративний устрій майбутньої Російської федеративної республіки мають вирішувати тільки Установчі збори, скликання яких планувалось на кінець року.

Таке рішення Тимчасового уряду надзвичайно загостило українсько-російські відносини. Виступаючи на селянському з'їзді, М. Грушевський багатозначно заявив: «Свято революції скінчилося. Настає грізний час!». Це був справді час серйозних випробувань для молодого української демократії, адже Тимчасовий уряд підтримувала державна і військова сила та влада, а Центральна Рада мала лише моральний вплив та підтримку неорганізованих народних мас. За цих умов потрібне було нестандартне рішення, яке, з одного боку, не дало б підстав Петрограду втрутитися в українські справи і зброєю придушити опозицію, з іншого — не вносячи дезорганізації, дало б змогу підняти національно-визвольні змагання на вищий щабель. Поклавши в основу своєї тактичної лінії принцип «ні бунту, ні покірності», Центральна Рада знайшла таке рішення: 23 червня 1917 року вона приймає I Універсал, у якому проголошує автономію України і підкреслює, що «однині самі будемо творити наше життя». Одним з перших кроків після проголошення Універсалу стало створення Тимчасового революційного уряду — Генерального секретаріату на чолі з В. Винниченком.

Така активна державотворча діяльність викликала занепокоєння у Петрограді. Червневі масові демонстрації у столиці Росії, поразка на Південно-Західному фронті, що призвела до втрати Галичини, зумовили гостру політичну кризу, падіння авторитету та суттєве послаблення офіційної влади.

За цих умов Тимчасовий уряд уже не міг діяти тільки силовими методами, оскільки на захист Центральної Ради могли стати фронтові українські частини та більшість населення України. Крім того, збройний конфлікт з Центральною Радою міг спричинити розкол у таборі російської демократії. Саме тому 28 червня 1917 року для переговорів до Києва прибуває делегація в складі О. Керенського, М. Терещенка та І. Церетелі, яка, маючи на меті втримати ситуацію під контролем, тобто «вдержати все, що можна вдержати», мусила визнати автономні права України.

Знайдений компроміс став причиною урядової кризи в Росії. На знак протесту проти найменших поступок українцям у питанні автономного устрою троє міністрів-кадетів вийшли з Тимчасового уряду, але угода все ж більшістю голосів була підтримана. Надалі її зміст став основою II Універсалу Центральної Ради, проголошеного 3 липня 1917 року. У цьому документі зазначалося, що поповнена представниками національних меншин, які проживають в українських землях, Центральна Рада перетвориться на єдиний найвищий орган революційної демократії України. Центральна Рада виділить зі свого складу відповідальний перед нею орган — Генеральний секретаріат, який після затвердження Тимчасовим урядом стане носієм найвищої крайової влади цього уряду в Україні. Центральна Рада брала зобов'язання зміцнювати новий лад і офіційно виступала «проти замірів самовільного здійснення автономії України до Всеросійського Учредительного Зібрання».

Започаткована II Універсалом криза Тимчасового уряду стала прологом загальної політичної кризи в Росії, в основі якої лежали катастрофічні поразки на фронті, погіршення економічного становища, посилення міжпартійного протистояння. За цих обставин спроба більшовиків 3—5 липня розпочати збройне повстання в Петрограді проти Тимчасового уряду ще більше загострила й ускладнила ситуацію. Наслідками липневої кризи був новий склад Тимчасового уряду і посилення після придушення більшовицького повстання жорсткості у владних структурах. Саме ці фактори негативно позначилися на спробах української демократії не на словах, а на ділі вибороти політичну автономію.

Наростаюча криза та політична невизначеність ситуації підштовхнули до активних дій самостійників. 4—6 липня у Києві відбувся збройний виступ полку ім. П. Полуботка, який мав на меті встановити цілковитий контроль над Києвом і змусити Центральну Раду проголосити самостійність України. Полуботківців готові були підтримати українізовані військові частини в Одесі, Кременчуці, Чернігові та інших містах. Проте спільними діями збройних формувань Центральної Ради і Тимчасового уряду цей виступ було придушено.

Дотримуючись узятих на себе зобов'язань та домовленості з представниками Тимчасового уряду, Центральна Рада приймає до складу Ради і Генерального секретаріату 30% представників національних меншин, а 16 липня 1917 року приймає «Статут вищого управління України», в якому визначає обов'язки, права та межі компетенції Генерального секретаріату. Фактично це була основа конституції, що базувалася на принципах автономного устрою. Проте Тимчасовий уряд не затвердив цього документа, а сам 4 серпня 1917 року видав «Тимчасову інструкцію для Генерального секретаріату», яка суттєво обмежувала права України:

- 1) Генеральний секретаріат мав стати органом Тимчасового уряду;
- 2) Центральна Рада позбавлялася законодавчих прав;
- 3) до складу Генерального секретаріату входили не 14, а лише 7 секретарів, до того ж 4 з них мали бути представниками меншин;
- 4) українська територія звужувалась до 5 губерній (Київської, Волинської, Подільської, Полтавської, Чернігівської).

І хоча В. Винниченко назвав «Інструкцію» «миршавим клаптиком паперу», а більшість Центральної Ради зустріла її з обуренням, все ж була прийнята резолюція, яка не ухвалювала і не відкидала «Інструкцію», а «брала її до відома». Цілком зрозуміло, що така ситуація не сприяла нормалізації стосунків між Радою і урядом. Конфлікт не був розв'язаний, а ніби відкладався на певний час. Те, що Центральна Рада категорично не виступила проти «Інструкції», не означало перемоги Тимчасового уряду, оскільки цей документ так і залишився клаптиком паперу, бо його основні положення, які фактично мали на меті перетворити Україну на провінцію Росії, так і залишилися нездійсненими.

Склалася патова ситуація: Центральна Рада не мала реальної сили, щоб відкрито виступити проти «Інструкції», а Тимчасовий уряд був не в змозі реалізувати її положення на практиці.

Серпнева спроба реакційного корніловського заколоту, хаос, безладдя та анархія восени 1917 р. підштовхнули Центральну Раду до активних дій. З її ініціативи у вересні в Києві відбувся З'їзд народів Росії, який засудив державну централізацію. Згодом Центральна Рада розпочала підготовчу роботу до скликання Українських Установчих зборів. У відповідь на це міністр юстиції Тимчасового уряду порушив слідчу справу проти членів Центральної Ради. Водночас для переговорів до Петрограда викликали лідерів Генерального секретаріату, для яких у столиці вже були підготовлені тюремні камери. Ситуація наближалася до критичної межі.

Отже, проголошення автономії, здійснене Центральною Радою, відповідало вимогам часу і було логічним кроком у розвитку української національно-демократичної революції. Тривале переважання в Україні автономістських настроїв над самостійницькими (протягом майже всього 1917 р.), яке виявилось у трьох Універсалах Центральної Ради, пояснюється такими чинниками: автономія була однією з принципових програмних установок домінуючих у Раді політичних партій; ідея самостійності ще не набула поширеності та визнання в масах; українська політична еліта сподівалася, що російська демократія справедливо вирішить національне питання; самостійна Україна без державних структур, без власної армії могла стати легкою здобиччю у вогні Першої світової війни. Певну роль відігравали і налагоджені російсько-українські економічні зв'язки, домінування неукраїнського населення в містах тощо.

Проголошення Української Народної Республіки. Війна Радянської Росії проти УНР.

Після провалу серпневого корніловського заколоту восени 1917 р. у Росії загострилася суспільна криза. Наростаюча радикалізація мас (захоплення селянами поміщицьких земель, самочинне встановлення робітниками 8-годинного робочого дня, дезертирство і братання на фронті, посилення національних рухів, прогресуюча більшовизація Рад), безпорадність Тимчасового уряду, а також небажання меншовиків та есерів йти на компроміс із більшовиками підштовхнули В. Леніна до ініціювання збройного повстання. Штабом підготовки повстання став утворений 12 жовтня Виконкомом Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів Військово-революційний комітет (ВРК). Його очолив лівий есер П. Лазимир, а до складу увійшли В. Антонов-Овсієнко, С. Гусєв, П. Лашкевич, П. Дибенко, Ю. Коцюбинський, М. Криленко, Я. Свердлов, М. Скрипник та ін.

У ніч з 25 на 26 жовтня силами ВРК було майже безкровно (загинуло 6 осіб) взято Зимовий палац, де тоді була розташована резиденція Тимчасового уряду. За три з половиною години до цього у Смольному розпочав роботу II З'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Реагуючи на розгортання жовтневих подій у Петрограді, приблизно третя частина делегатів (переважно меншовики та есери) звинуватила більшовиків у воєнній змові і залишила зал. Маючи більшість голосів на з'їзді, Ленін та його прихильники проголосили перемогу соціалістичної революції, ухвалили документи, в яких було продекларовано суть радикальних суспільних змін. «Декрет про мир» проголошував революційний вихід Росії з війни, висував гасло термінового укладення миру без анексій (насильницького приєднання чужих територій) та контрибуцій, фіксував базові принципи зовнішньої політики Радянської держави — принцип пролетарського інтернаціоналізму і принцип мирного співіснування держав з різним соціальним ладом. «Декрет про землю» констатував ліквідацію поміщицького землеволодіння, скасування приватної і встановлення всенародної державної власності на землю, передання землі у розпорядження селянських організацій, зрівняльне землекористування (цей документ частково повторював ключові ідеї есерівської програми і свідчив про намагання більшовиків розширити свою соціальну базу шляхом певних поступок селянству).

З'їзд обрав Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад (ВЦВК) на чолі з Л. Каменевим, сформував перший радянський уряд — Раду народних комісарів (РНК), який очолив В. Ленін, а до його складу увійшли М. Глебов-Авілов, В. Антонов-Овсієнко, П. Дибенко, М. Криленко, Г. Ломов-Оппоков, А. Луначарський, В. Мілютін, В. Ногін, О. Риков, І. Скворцов-Степанов, Й. Сталін (Джугашвілі), І. Теодорович, Л. Троцький (Бронштейн), А. Шляпніков.

Жовтневе більшовицьке повстання та крах Тимчасового уряду розв'язували деякі проблеми й конфлікти і породжували нові. Намагаючись втримати ситуацію під контролем, Центральна Рада вже в день петроградського перевороту ініціювала утворення в Києві «Крайового комітету охорони революції в Україні», до складу якого входили представники різних політичних та громадських організацій, серед них більшовики — Г. П'ятаков, Й. Крейсберг, В. Затонський.

Продовжуючи власну державотворчу лінію, 7 листопада 1917 року Центральна Рада ухвалила III Універсал, у якому проголошувалося утворення Української Народної Республіки (УНР) у межах дев'яти українських губерній. Цей документ накреслював широку програму дій: скасування поміщицького землеволодіння; запровадження 8-годинного робочого дня; встановлення державного контролю над виробництвом; надання національним меншинам «національно-персональної автономії»; забезпечення українському народові демократичних прав і свобод; скасування смертної кари, амністію політв'язням; скликання 9 січня 1918 року Українських Установчих зборів. На жаль, універсал мав суттєву суперечність — широко окресливши Україну як незалежну державу, він все ж залишив федеративний зв'язок із Росією, що як держава вже не існувала.

У цей час на перебіг подій в Україні дедалі більше впливали нові, переважно зовнішньополітичні чинники: зміцнення більшовицької влади в Росії, її бажання втримати під своїм контролем українські землі; фактичний розвал та деморалізація російської армії, її перетворення на носія насильства, анархії та безладу у краї; ускладнення становища на фронтах Першої світової війни, посилення впливу німецького фактора на українські землі.

Наприкінці 1917 р. український національний рух ще йшов по висхідній лінії, про що свідчать результати виборів до Всеросійських установчих зборів — в Україні за більшовиків проголосувало лише 10% виборців, а за українські партії — майже 75%. За таких несприятливих обставин більшовицькі організації України вирішили енергійними діями завоювати маси і перехилити шальку політичних терезів на свій бік. Була розгорнута широка агітаційно-пропагандистська кампанія, основою якої стало твердження про контрреволюційність та буржуазність Центральної Ради.

Крім того, більшовики активно підтримували ліве крило українських партій, намагаючись підірвати вплив, авторитет Центральної Ради, її внутрішню єдність. Дестабілізуючим чинником став і зовнішньополітичний тиск, який дедалі більше набував характеру воєнної загрози (наприкінці листопада більшовики утворили в Могилеві при ставці революційний польовий штаб, який готувався для боротьби не тільки з прихильниками старого режиму, а й з радівцями; 1 грудня 1917 року новий верховний головнокомандуючий більшовик М. Криленко звернувся з відозвою до українського народу).

Своєрідним каталізатором подій наприкінці 1917 р. став Маніфест РНК до українського народу з ультимативними вимогами до Центральної Ради, який надійшов до Києва радіотелеграфом 3 грудня.

У цьому документі, підписаному В. Леніним та народним комісаром закордонних справ Л. Троцьким, з одного боку, визнавалася УНР, а з іншого — робилися грубі втручання у її внутрішні справи. Ультиматум Раднаркому містив чотири вимоги до Центральної Ради: відмовитися від дезорганізації фронту (йдеться про утворення Українського фронту), не дозволити козачим формуванням перейти через Україну з фронту на Дон, пропустити більшовицькі війська на Південний фронт, припинити роззброєння радянських полків і червоноармійців. На роздуми відводилося 48 годин, у разі відхилення ультимативних вимог РНК оголошував Центральну Раду «в стані відкритої війни проти радянської влади в Росії і на Україні».

У цей драматичний момент 4 грудня у Києві розпочав роботу Всеукраїнський з'їзд рад, на якому більшовики планували здійснити внутрішній переворот і захопити владу демократичним шляхом, але сил для цього в них виявилось замало. Серед 2,5 тис. делегатів вони становили лише незначний відсоток і тому не могли оволодіти владними важелями. На цьому етапі національний рух ще зберігав монолітність та вплив, а більшовики не набрали сили.

Всеукраїнський з'їзд рад ухвалив резолюцію про підтримку Центральної Ради та кваліфікував ультиматум РНК як замах проти УНР, як чинник, здатний «розірвати федеративні зв'язки». Розуміючи, що події розвиваються не за їхнім сценарієм, більшовики разом з лівими есерами, деякими українськими соціал-демократами та кількома безпартійними (всього 127 осіб) залишили Всеукраїнський з'їзд рад і перебралися до Харкова, який того часу був форпостом більшовизму в Україні. Саме у цьому пролетарському центрі 11—12 грудня 1917 року відбувся альтернативний з'їзд Рад, що проголосив встановлення радянської влади в УНР та обрав Центральний виконавчий комітет рад України (Головою ЦВК став лівий український соціал-демократ Ю. Медведєв). Незважаючи на те що на харківському з'їзді було лише 200 делегатів, які представляли 89 рад (з-понад 300 існуючих в Україні) та військово-революційних комітетів, його рішення дуже швидко були визнані Радянською Росією правочинними. І це не випадково, оскільки перебіг подій у Харкові дав змогу Раднаркому залишатися ніби в затінку і кваліфікувати збройне протистояння в Україні як внутрішній конфлікт між радами робітничих та солдатських депутатів і Центральною Радою.

Після відхилення ультиматуму, починаючи з 5 грудня 1917 року, Центральна Рада перебувала в стані війни з Раднаркомом Росії. Захопивши Харків, більшовицькі війська в середині грудня оволоділи важливими залізничними вузлами — Лозовою, Павлоградом, Синельниковим, що дало змогу блокувати каледінські війська на Дону і Донбасі та створити вигідний плацдарм для вирішальних боїв з УНР. Цього періоду обидві протидіючі сторони збирали та концентрували сили. Діями радянських військ керував харківський центр, до складу якого входили В. Антонов-Овсієнко, М. Муравйов та Г. Орджонікідзе.

У Києві 15 грудня було утворено Особливий комітет з оборони України (М. Порш, С. Петлюра, В. Єщенко). Опорою Центральної Ради були підрозділи Вільного козацтва (Гайдамацький Кіш Слобідської України, Галицький курінь січових стрільців тощо) та добровольчі формування (26 грудня Генеральний секретаріат прийняв рішення про створення армії УНР на засадах добровільності та оплати). Основну ударну силу протидіючої сторони становили частини регулярної російської армії, що перейшли на бік більшовиків, підрозділи моряків та червоногвардійці промислових центрів України та Росії.

Вирішальні події розпочалися 25 грудня, коли В. Антонов-Овсієнко віддав 30-тисячному радянському війську наказ про наступ на УНР. Просуваючись прискореним темпом, війська, очолювані М. Муравйовим, досить швидко оволоділи Катеринославом, Олександрівськом, Полтавою, Лубнами, перед ними відкривався шлях на Київ. За цих обставин для Центральної Ради головними стали три завдання: мобілізувати та організувати український народ для відсічі агресору; формально відмежуватися від більшовицького режиму; створити передумови для самостійних переговорів з Німеччиною та її союзниками. Спробою реалізувати ці завдання і став IV Універсал, ухвалений 11 січня 1918 року. Лейтмотивом цього документа була теза: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу». Центральна Рада закликала всіх громадян республіки захищати «добробут і свободу» у боротьбі з «більшовиками та іншими нападниками». Універсал декларував такі принципово важливі положення:

- проголошувалася незалежність, суверенність УНР;
- на уряд покладалося завдання «цілком самостійно» довести до кінця переговори з Центральними державами та укласти з ними мир (після укладення миру планувалися демобілізація армії, заміна її робочою міліцією; переведення заводів і фабрик з воєнного на мирний стан, збільшення продукції народного споживання тощо);
- гарантувалося передавання землі селянам без викупу ще до початку весняних робіт;
- констатувалася націоналізація лісів, вод та підземних багатств краю;
- було взято курс на запровадження монополії на виробництво і торгівлю залізом, тютюном та іншими товарами і встановлення державно-народного контролю над усіма банками;
- ставилося завдання найближчим часом скликати Українські Установчі збори, які б схвалили Конституцію УНР.

30 грудня 1917 року у складі російської делегації участь у переговорах почав брати радянський уряд України, який тоді був на піднесенні і щоденно суттєво розширював територію свого впливу в Україні.

Проте навіть за таких несприятливих обставин молода українська дипломатія зуміла зіграти на міждержавних протиріччях і уклала вигідну угоду. Оцінюючи результати Брестсько-Литовського переговорного процесу, член уряду, міністр УНР М. Ткаченко зазначав: «Умовами згоди досягнуто з нашого боку найбільшого, чого тільки можна було досягти». Річ у тім, що мирний договір між УНР і країнами німецького блоку було підписано 26 січня 1918 року, тобто саме того дня, коли війська М. Муравйова захопили Київ, що суттєво вплинуло на повноваження членів української делегації, але державні інтереси змусили делегації Німеччини та Австро-Угорщини не помітити цих обставин й укласти мир з УНР.

Підписана угода передбачала:

- встановлення кордонів (кордон між УНР та Австро-Угорщиною пролягав по лінії Хотин — Гусятин — Збараж-Броди — Сокаль, майже вся Холмщина і Підляшшя поверталися УНР);
- відмову від взаємних претензій на відшкодування збитків, заподіяних війною;
- взаємний обмін військовополоненими;
- взаємний обмін надлишками промислових та сільськогосподарських товарів;
- встановлення взаємних митних пільг та режиму найбільшого сприяння у прикордонному товарообміні;
- налагодження дипломатичних відносин.

Не знайшовши формули компромісного рішення з більшовиками, німці 18 лютого 1918 року розпочали широкомасштабний наступ. За день до цього М. Любинський від імені Центральної Ради звернувся до німецької сторони з проханням «надати допомогу українському народові у важкій боротьбі за своє існування». Центральна Рада розраховувала, що ця допомога цілком може обмежитися введенням на територію України двох дивізій, сформованих у Німеччині та Австро-Угорщині з військовополонених українців (майже 30 тис. осіб). Проте німецький блок не бажав ризикувати і перетворювати договір з УНР, за словами Людендорфа, «на світовий фарс і дурисвітство», і тому німецький та австро-угорський уряди наполягали на введенні в Україну власних регулярних військ.

Під тиском 450-тисячної армії німецького блоку більшовики втрачали позицію за позицією і вже на початку березня були змушені залишити Київ. До травня німецько-австрійське військо зайняло майже всю Україну і Крим. Проте для Центральної Ради це була піррова перемога. Військо УНР того часу, за німецькими даними, налічувало лише «дві тисячі колишніх солдатів і офіцерів, безробітних і авантюристів» і тому не могло контролювати ситуацію у всій Україні. Через це фактично було встановлено окупаційний режим (німці безконтрольно хазяйнували в окремих галузях господарства; видавали власні нормативні акти, що мали чинність в Україні, тощо).

Розуміючи, що Центральна Рада не може гарантувати централізованої влади, стабільних поставок продовольства, німецьке командування почало схилитися до пошуків встановлення альтернативної влади в Україні. Консерватизм німецького генералітету став підґрунтям для зближення німецької воєнної адміністрації та колишнього царського генерала П. Скоропадського. Невдовзі саме на нього німецька сторона зробила ставку.

Отже, проголошення УНР стало своєрідною реакцією на жовтневе більшовицьке повстання в Петрограді. Намагаючись завоювати владу в Україні, більшовики розгорнули широку пропагандистську кампанію, підтримували ліві елементи українських партій з метою розколу Центральної Ради, чинили зовнішній силовий тиск тощо. їхня спроба легітимним шляхом завоювати командні висоти та трансформувати Центральну Раду в «кишеньковий» Центральний виконавчий комітет рад України зазнала поразки.

Грудневий ультиматум Раднаркому призвів до спалаху війни між Раднаркомом і Центральною Радою, яка в критичних умовах своїм IV Універсалом проголошує суверенність, незалежність УНР. Проте проголошення універсалу не давало змоги зберегти контроль за територією України. Під тиском переважаючих сил радянських військ Центральна Рада втрачає територію, вплив, владу.

Брестська мирна угода давала Центральній Раді ще один шанс для політичної самореалізації, але її демократизм та республіканізм не стикувалися з консерватизмом керівництва окупаційних військ німецького блоку. За цих обставин встановлення авторитарного правління в Україні було лише питанням часу.

**3. Гетьманат Павла
Скоропадського.
Директорія УНР.
Західноукраїнська
Народна Республіка та
проголошення Соборності
Української держави.**

Навесні 1918 р. Україна стала ареною найбільш хаотичних і складних політичних подій.

Реальність поновлення більшовицької експансії, нездатність Центральної Ради опанувати ситуацію і досягти необхідного рівня державного та економічного розвою, наростаюча загроза перетворення України на німецьке генерал-губернаторство, а насправді в колонію, підштовхнули до консолідації та активізації не соціалістичних сил, лідером яких став почесний отаман Вільного козацтва генерал П. Скоропадський.

Павло Скоропадський
*Eius Illustrissimus Dominus Dux Totius
Ucrainae*

29 квітня 1918 року Центральна Рада ухвалила Конституцію УНР, а Всеукраїнський хліборобський з'їзд проголосив П. Скоропадського гетьманом України. Внаслідок майже безкровного державного перевороту Центральна Рада була розпущена і в українських землях виникло нове державне утворення — гетьманат «Українська держава». Суть перевороту полягала в спробі шляхом зміни демократичної парламентської форми державного правління на авторитарну створити нову модель української держави, яка була б здатною зупинити радикалізацію, дезорганізацію і деградацію суспільства, стала б творцем і гарантом стабільного ладу, що ґрунтувався б на приватній власності та дотриманні правових норм.

Сам П. Скоропадський так характеризував свою програму: «Створити здібний до державної праці сильний уряд; відбудувати армію та адміністративний апарат, яких у той час фактично не існувало, і за їх поміччю відбудувати порядок, опертий на право; провести необхідні політичні і соціальні реформи. Політичну реформу я уявляю собі так: ні диктатура вищого класу, ні диктатура пролетаріату, а рівномірنا участь усіх класів суспільства в політичному житті краю. Соціальні реформи я хотів проводити в напрямі збільшення числа самостійних господарств коштом зменшення обширу найбільших маєтків».

Державний переворот був узгоджений з представниками німецької військової адміністрації. Фактично він здійснювався під її контролем, але при формальному нейтралітеті німецької сторони.

Очоливши гетьманат, П. Скоропадський зосередив у своїх руках усю повноту влади. Він призначав отамана (голову) Ради міністрів, мав право затверджувати і розпускати уряд, контролював зовнішньополітичну діяльність держави, міг оголошувати воєнний чи особливий стан, проводити амністію. У «Грамоті до всього українського народу» гетьман обіцяв «забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці».

Сучасники П. Скоропадського та історики констатують факт певного економічного піднесення України періоду гетьманату. Цьому сприяли відновлення приватної власності, підтримка гетьманом вільного підприємництва, можливість промислових і торговельних кіл суттєво впливати на економічну політику влади, широкий збут товарів до Австро-Угорщини та Німеччини. У цей час було налагоджено грошовий обіг, вдосконалено грошову систему, створено державний бюджет, відкрито кілька українських банків, засновано нові акціонерні компанії, відроджено промислові підприємства та біржі.

Поступово було відновлено залізничний рух, реорганізовано і зміцнено державний флот. Як засвідчує один з мешканців столиці України, «відносний добробут Києва за гетьманських часів різко контрастував з швидким зубожінням Петрограда та Москви. На півночі вже починався голод, який був нам ще зовсім незнайомий... Після “московського пекла” Київ здався людям своєрідним Ельдорадо».

За доби гетьманату помітними були зрушення і в галузі культури та освіти: створено понад 150 українських гімназій; вийшло з друку кілька мільйонів примірників українських підручників; відкрито два державних університети в Києві та Кам'янці-Подільському; засновано широку мережу загальнокультурних закладів та установ (Державний український архів, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Українська національна бібліотека, Український театр драми та опери, Українська державна капела, Державний симфонічний оркестр тощо). У листопаді 1918 р. відкрито Українську Академію Наук, президентом якої став В. Вернадський.

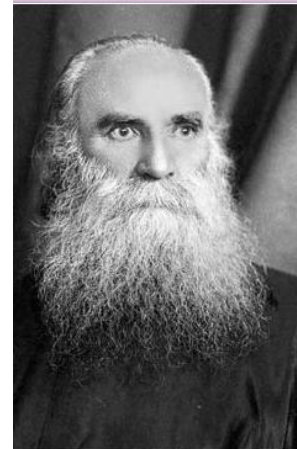
Важливим зрушенням у духовній сфері стало утворення влітку 1918 р. Української автокефальної православної церкви на чолі з митрополитом В. Липківським.

Значними були успіхи гетьманської держави у сфері зовнішньої політики. Вона мала дипломатичні зносини з Грузією, Доном, Кримом, Кубанню, Литвою, Фінляндією, Голландією, Іспанією, Данією, Норвегією, Швецією та іншими державами.

Володимир Вернадський

Василь (Липківський)

Митрополит Київський і всієї України

Прагнучи зробити Україну маріонетковою країною, німецька сторона не тільки заважала легітимній, послідовній розбудові держави, а й створювала значні перешкоди на шляху формування дієздатної української армії, яка могла б стати надійним гарантом державної стабільності. На жаль, плани П. Скоропадського щодо створення регулярної армії у складі 8 армійських корпусів і 4 кавалерійських дивізій так і не були реалізованими. Не дала бажаного ефекту і спроба поновити українське козацтво як окремий привілейований напіввійськовий стан населення і резерв національної армії значною мірою через те, що незаможне селянство негативно відреагувало на цей крок гетьмана.

Реставрація старих порядків (законодавство гетьманату майже дослівно повторювало Основні закони Російської імперії) та відродження архаїчних форм організації суспільного життя (сучасні історики називають запозичений з доби феодалізму гетьманат «лише декоративним обрамленням держави») не додавали Українській державі авторитету і сили, навпаки, на міжнародній арені вона створювала враження опереткової державності, ширми для австро-німецького всевладдя. З іншого боку, ці чинники перетворювали Україну на своєрідну резервацію для консервативних та реакційних сил колишньої Російської імперії.

Основною опорою гетьманського режиму були поміщики, буржуазія та старе чиновництво, значною мірою зрусифіковані, яких насамперед цікавили стабільність та звичні норми життя. До національної ідеї вони ставилися байдуже.

Гетьманат мав вузьку соціальну базу, до того ж вона не відповідала проголошеному П. Скоропадським курсу на розбудову національної державності. Однобічна орієнтація на імущі класи, потреба задовольнити апетити австро-німецьких окупантів зумовили таку соціально-економічну політику гетьманського уряду, яка вела не до консолідації суспільства, а до поглиблення розколу. Спроби повернути поміщикам землю, обов'язкове передавання селянами врожаю у розпорядження держави, збільшення тривалості робочого дня на промислових підприємствах до 12 годин, заборона страйків (за участь у страйках ув'язнення до двох років, великі штрафи) сприяли формуванню опозиції, яка досить швидко перейшла до активних дій. У липні—серпні 1918 р. піднімається антигетьманська хвиля страйкового руху (припинили роботу майже 200 тис. залізничників).

У цей час на Київщині, Чернігівщині та Катеринославщині активізується селянська боротьба проти окупантів та гетьманщини. Повстанські загони налічували у своїх лавах понад 40 тис. осіб. Поразка Німеччини у війні позбавила Українську державу опори та гаранта стабільності. Спроби гетьмана змінити орієнтири (офіційне скасування державної самостійності України, проголошення федеративного союзу з найбільшою Росією, створення уряду «українського за формою, але московського за змістом») вже не могли врятувати ситуацію. 14 грудня 1918 року війська Директорії вступили до Києва і П. Скоропадський був змушений зректися влади і незабаром виїхав за кордон.

Директорія УНР.

У травні 1918 р. партії просоціалістичної орієнтації утворили опозиційний гетьманові Український національно-державний союз (з серпня Український національний союз).

13 листопада на таємному засіданні цієї організації розглядалося питання про збройний виступ проти П. Скоропадського. Було вирішено не поспішати з відновленням Української Народної Республіки, а визначити оптимальну форму державного правління після перемоги повстання. Для керівництва виступом обрали тимчасовий верховний орган УНР — Директорію — у складі В. Винниченка (голова), С. Петлюри, Ф. Швеця, О. Андрієвського, А. Макаренка. Проголошений наступного дня гетьманом курс на федеративний союз з небільшовицькою Росією прискорив розвиток подій.

Члени Директорії спішно прибувають до Білої Церкви, де була зосереджена їхня головна ударна сила — формування Січових стрільців, і переходять до активних бойових дій.

Після розгрому під Мотовилівкою (18 листопада 1918 року) найбільш боєздатних сил гетьмана питання про владу було вирішене: на початку грудня армія УНР контролювала майже всю територію України. Проте вже через півтора місяця вона змушена була під ударами збройних формувань радянської Росії залишити українську столицю. З цього моменту для Директорії розпочинався період політичної нестабільності, жорсткої боротьби за владу, безуспішних пошуків надійної зовнішньої та внутрішньої підтримки, нескінченних переїздів (Вінниця — Проскурів — Рівне — Станіслав — Кам'янець-Подільський), періодичних реорганізацій уряду (урядовий кабінет змінював свій склад шість разів, його очолювали по черзі В. Чехівський, С. Остапенко, Б. Мартос, І. Мазепа, В. Пилипенко) та кардинальних змін офіційної політичної лінії. Протягом свого існування Директорія поступово еволюціонізувала до диктатури військових на чолі з С. Петлюрою.

Наприкінці 1920 р. Директорія остаточно втрачає контроль над територією України і С. Петлюра емігрує за кордон.

Прихід Директорії до влади свідчив про її сильні сторони. Він був забезпечений вдало вибраним моментом для атаки на гетьманський режим, адже саме в середині листопада 1918 р. П. Скоропадський тільки-но лишився без підтримки Німеччини, яка потерпіла поразку у війні, відмовився від державної незалежності України та проголосив непопулярний проросійський курс. Уміло нейтралізувавши німців (було укладено угоду про нейтралітет з Великою солдатською радою), перетягнувши на свій бік значну частину гетьманських військ (за Січовими стрільцями Є. Коновальця на бік повсталих досить швидко перейшли ще вісім інших гетьманських корпусів), проголосивши популярні в народі гасла (радикальна аграрна реформа, відновлення 8-годинного робочого дня та ін.), Директорія забезпечила собі перемогу.

Момент захоплення влади був кульмінацією її успіху. Саме тоді чітко виявилися сильні сторони Директорії, оскільки вона, хоч і на короткий період, стала виразником інтересів більшості населення. Її виступ, який на початку багато хто вважав авантюрою, досяг успіху тільки тому, що спирався на піднесення народної активності, на масовий рух проти політики гетьманату та окупаційного режиму. Саме ці обставини дали змогу Директорії зібрати численну армію (у грудні 1918 р. у її складі було 100 тис. осіб, за іншими даними — 300 тис.) і протягом кількох тижнів взяти під контроль майже всю територію України.

Сильною стороною Директорії було й те, що під своїми знаменами вона зібрала хоча і різних за поглядами, але досить впливових та авторитетних лідерів — В. Винниченка, С. Петлюру, М. Шаповала, М. Порша та ін. Це сприяло формуванню, хоча і не монолітного, але сильного антигетьманського фронту.

Західноукраїнська Народна Республіка та проголошення Соборності Української держави.

Перша світова війна та жовтневі події в Росії стали чинниками, які кардинально змінили співвідношення міжнародних сил та геополітичне обличчя світу. Багатовікові імперії захиталися під потужним тиском революційних вітрів. Зазнавши поразки і намагаючись зберегти імперію, новий австрійський цісар Карл 16 жовтня 1918 року видав маніфест, суть якого полягала в пропозиції народам, що входили до складу Австро-Угорської імперії, створити власні сейми, які б представляли новостворені держави (ідеал майбутньої держави вбачався в становленні федерації на теренах колишньої Австро-Угорської імперії).

Саме у руслі цих положень законослухняні українські посли українського парламенту, депутати галицького й буковинського сеймів, лідери політичних партій і греко-католицького духовенства 18 жовтня 1918 року утворили у Львові Українську Національну Раду. Нове представницьке утворення одразу поставило питання про об'єднання західноукраїнських земель в одне ціле і проголошення Української держави. Така позиція українців вступила в протиріччя з намірами поляків, які вже 28 жовтня в Кракові створили польську ліквідаційну комісію, основне завдання якої полягало в розформуванні австрійських органів управління і переданні всієї повноти влади в краї представникам польської адміністрації. Акт передання мав відбутися 1 листопада 1918 року.

За цих обставин українська сторона, яку представляли молоді українські офіцери, які ще у вересні 1918 р. утворили Центральний військовий комітет, вирішила взяти ініціативу в свої руки. В ніч з 31 жовтня на 1 листопада майже 1,5 тис. українських вояків на чолі з сотником Українського Січового стрілецтва Д. Вітовським оволоділи головними позиціями у Львові, взяли під контроль ратушу та інші державні установи і встановили свою владу в місті. Спираючись на активність молодих патріотів та підтримку місцевого населення, Українська Національна Рада згодом поширила свій вплив на значну територію. Загальновизнане право народів на самовизначення дало шанс західним українцям на розбудову власної державності. 11 листопада було утворено виконавчий орган влади — Державний секретаріат на чолі з К. Левицьким, а вже через два дні було затверджено конституційні основи новоствореної держави — вона отримала назву Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), її територія охоплювала 70 тис. км², а населення становило майже 6 млн осіб. Гербом ЗУНР став Золотий Лев на синьому тлі, а прапором — блакитно-жовте знамено.

Оговтавшись після українського превентивного удару, польська сторона почала крок за кроком відвойовувати свої позиції в західноукраїнському краї. Краще підготовлені збройні формування поляків, очолювані значною кількістю офіцерів (в українців відчувався їх гострий дефіцит), досить швидко вийшли зі скрутного становища і 21 листопада захопили Львів. Невдовзі польські війська контролювали 10 із 59 повітів, у яких ЗУНР проголосила свою владу. Уряд Західноукраїнської Народної Республіки змушений був переїхати до Тернополя, а потім до Станіслава. У цей час молода українська держава енергійно шукала підтримки на міжнародній арені. ЗУНР відкрила посольства в Австрії, Угорщині, Німеччині, заснувала дипломатичні представництва в Чехословаччині, Канаді, Італії, США, Бразилії тощо. Проте українську державність світове співтовариство, особливо країни Антанти, визнавати не поспішали.

За цих обставин уряди ЗУНР і Директорії, намагаючись взаємно зміцнити свої позиції та реалізувати на практиці споконвічні мрії українців, 1 грудня 1918 року у Фастові уклали попередню угоду про об'єднання ЗУНР (Галичина, Буковина, Закарпаття) та УНР (Наддніпрянська Україна). Урочисте проголошення Акта з'єднання відбулося 22 січня 1919 року в Києві. Відповідно до закону «Про форми влади в Україні», затвердженого Трудовим Конгресом України, ЗУНР було перейменовано в Західну Область Української Народної Республіки (ЗОУНР). На жаль, ця історична подія мала суто символічний характер і до справжнього об'єднання справа не дійшла, оскільки і ЗУНР, і УНР втрачали у цей час позицію за позицією, територію за територією. Водночас політичне зближення західноукраїнського регіону з Наддніпрянською Україною все ж дало певні практичні наслідки. Зокрема, під час реорганізації Української Галицької Армії (УГА) на зразок регулярних армій (3 корпуси по 4 бригади, які склалися з 3—6 куренів) значну роль відіграли офіцери, рекомендовані урядом УНР, насамперед генерал М. Омелянович-Павленко, який став командувачем (начальним вождем) УГА, та полковник С. Мишковський.

Реорганізована УГА, що налічувала у своїх лавах у середині січня 1919 р. майже 60 тис. осіб, дедалі впевненіше почувалася в ході польсько-українського протистояння і, незважаючи на хронічну нестачу зброї, боєприпасів тощо, методично витісняла поляків з Галичини. Намагаючись остаточно взяти стратегічну ініціативу до своїх рук, збройні формування ЗОУНР розпочали в середині лютого 1919 р. Вовчухівську операцію. Відповідно до розробленого штабом УГА плану події мали розгортатися в такій послідовності: на першому етапі передбачалося оволодіння залізничною лінією Львів — Перемишль, на другому — здобуття Львова, на третьому — визволення Перемишля та вихід на лінію р. Сян.

Михайло Володимирович
Омелянович-Павленко

 Полковник
генеральний хорунжий
 Генерал-полковник (в еміграції)

Євген Мишковський

 Підполковник
 Генерал-хорунжий
(посмертно)

Успішний початок операції (фактично було виконано завдання першого етапу) був перерваний втручанням у польсько-український конфлікт представників Антанти. Прагнучи втримати розвиток подій під своїм контролем, західні держави направили 22 лютого 1919 року до Галичини місію на чолі з французьким генералом Ж. Бартелемі. Делегація Антанти намагалася переконати керівництво ЗОУНР у необхідності припинення польсько-українського протистояння та перенесення питання про державну належність Галичини на розгляд майбутньої Паризької мирної конференції. Умовою реалізації цього плану було встановлення демаркаційної лінії (лінії Бартелемі) між воюючими сторонами. Ця лінія була проведена так, що до Польщі відходило фактично 40% території Східної Галичини, в тому числі Львів та Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн. Представники Антанти запевнили, що в разі прийняття цієї угоди вона визнає ЗОУНР як державу.

З одного боку, антантівська пропозиція давала можливість об'єднаній українській державі (ЗУНР і УНР) припинити боротьбу на два фронти і сконцентрувати сили для боротьби на Сході, а це був шанс зберегти ще слабку українську державність у критичних умовах збройних протистоянь. З іншого боку, заявлений в ультимативній формі проект демаркаційної лінії був грабіжницьким та образливим для української сторони. До того ж відмовлятися від галицької столиці та багатих родовищами земель за вдало розпочатої воєнної операції українці не хотіли. Ці аргументи не сприяли пошукам компромісу. Рішучість української сторони викристалізувалася в афористичній фразі М. Омеляновича-Павленка «Хай нас розсудить залізо і кров!».

Час, який було втрачено ЗОУНР на переговори, поляки використали для перегрупування сил та зміцнення своєї армії. Тому УГА починає катастрофічно втрачати здобутки першого етапу Вовчухівської операції — польські збройні формування відтіснили її від Львова та поновили залізничне сполучення з Перемишлем. Стратегічна ініціатива знову вислизнула з рук української сторони. За цих обставин Рада країн Антанти знову запропонувала воюючим сторонам укласти перемир'я. Цього разу керівництво ЗОУНР погодилося з пропозиціями делегації Антанти, яку очолював генерал Л. Бота. Українців цілком задовольняло, що нова демаркаційна лінія (лінія Боти) залишала під контролем ЗОУНР Дрогобицький нафтовий басейн, але саме це положення пропонуваної угоди не влаштовувало поляків. Внаслідок цього ще одна спроба замирення за посередництва Антанти закінчилася невдачею.

У травні 1919 р. польський уряд, намагаючись посилити свої позиції, направив на український фронт в Галичину та на Волинь 80-тисячну армію генерала Й. Геллера. Ця армія була сформована, озброєна та навчена у Франції і складалась із польських військовополонених, які воювали на Західному фронті в складі німецької армії. Спочатку Антанта передбачала використання армії Й. Геллера виключно для боротьби проти більшовицьких військ, але невдовзі з геополітичних міркувань (Польща — союзниця Франції) пішла назустріч польському уряду. Поява на польсько-українському фронті свіжих, добре озброєних сил кардинально змінила ситуацію на користь поляків. Вже на початку червня 1919 р. польські війська контролювали майже всю Галичину, за винятком трикутника між Дністром, Збручем і Заліщиками.

За цих обставин ЗОУНР провела реорганізацію власних владних структур. Уряд С. Голубовича склав свої повноваження, а вся повнота військової та цивільної влади, за рішенням Української Національної Ради, перейшла до диктатора ЗОУНР Є. Петрушевича.

Начальним вождем було призначено генерала О. Грекова. Саме під його командуванням УГА провело Чортківську офензиву (7—28 червня 1919 року) — широкомасштабну наступальну операцію, що мала на меті стабілізувати ситуацію та знову перехопити стратегічну ініціативу із рук ворога. Ця операція для українців спочатку розгорталася досить успішно — за два тижні було відвойовано значну частину Галичини, відкривався шлях до визволення Львова. Проте цей визвольний похід поглинув останні сили УГА. Хронічна нестача зброї та боєприпасів, посилення міжнародного тиску, перегруповання польських сил та призначення командуючим польськими військами в Галичині Ю. Пілсудського тощо стали основними причинами поразок, які розпочалися після 27 червня 1919 року. Під потужними ударами ворога дедалі більше слабіюча УГА вже встояти не могла. 16—18 липня її формування перейшли р. Збруч і Східна Галичина опинилася під польською окупацією.

Отже, зумовлені Першою світовою війною революційні процеси призвели до падіння Австро-Угорської імперії. Однією з держав, що утворились на її уламках, стала Західноукраїнська Народна Республіка. З моменту її виникнення вона зіткнулася з претензіями на західноукраїнські землі сусідніх держав, особливо Польщі, збройною агресією на територію ЗУНР, міжнародним невизнанням тощо. За цих обставин об'єднання ЗУНР та УНР в одну державу було спробою вийти з глухого політичного кута та реалізувати споконвічні мрії українців про возз'єднання.

На жаль, Акт злуки мав декларативний, символічний характер.

Сторони, що об'єднувалися, не мали достатньої кількості державотворчих сил, щоб вистояти в складних тогочасних умовах. Під ударами Польщі, яку підтримували країни Антанти, ЗУНР, попри відчайдушні спроби відстояти свою незалежність, втрачає контроль над власною територією.

Євген Петрушевич

4. Збройна боротьба за Українську державу й український повстанський рух в 1917-1921 рр.

Захопивши у лютому 1919 р. Київ, радянські війська продовжували тиснути на ослаблену армію Директорії на Правобережжі. Уряд УНР осів спочатку у Вінниці, згодом у Кам'янець-Подольському, а пізніше — в інших містах. Українська армія відступала до Збруча, а з другого боку сюди ж з важкими боями відступала УГА під тиском польських військ. Незабаром обидві армії об'єдналися і вели уже спільну боротьбу з агресорами.

Радянська влада, вдруге організувавшись в Україні у 1919 р., ділила між селянами ті поміщицькі землі, які ще не були захоплені ними, і виділяла великі площі під радгоспи та комуні. Одночасно вводилася «політика воєнного комунізму», складовими частинами якої були продрозкладка, одержавлення землі та обмеження вільної торгівлі. Це зразу ж викликало антирадянський повстанський рух селянства, яке вже відстояло свої права зі зброєю в руках в боротьбі проти гетьманської політики. Особливо їх дратувало створення радгоспів і комун, виділення їм великих площ землі, на які селяни самі розраховували. Обурювала і антиукраїнська національна політика окремих керівників уряду УСРР (так звана «п'ятаковщина», від імені одного із лідерів КП(б)У Г. П'ятова, який кваліфікував боротьбу українців за національну свободу як буржуазний націоналізм).

Антирадянський селянський рух звужував і ослабляв соціальну базу радянської влади в Україні, сприяв початку контрнаступу об'єднаних сил армії УНР і УГА. Незабаром більша частина української території була звільнена від червоних військ, в тому числі міста Кам'янець-Подільський, Вапнярка та ін. В липні–серпні об'єднані українські армії рушили на Київ, відтісняючи червоні війська, які одночасно вели тяжкі бої з Денікіним. 30 серпня українські частини (переважно війська УГА) захопили Київ, але кількома годинами пізніше в місто увійшли денікінські дивізії, і українські війська залишили місто.

Денікін, спираючись на підтримку Антанти, дотримувався реакційної програми знищення не лише більшовизму, а й ліквідації незалежності України, відновлення «єдиної, неділимої Росії». Не визнаючи незалежність України, він оголосив як більшовиків, так і петлюрівців ворогами. В той же час Денікін не виключав можливості знайти спільну мову з галичанами, як і консервативний уряд ЗУНР — з ним. Таким чином, сформувалось двоїсте ставлення об'єднаних українських збройних сил до білої армії, і ця тенденція виявлялася не раз пізніше. Падіння Києва мало деморалізуючий вплив на українську армію і викликало недовіру та неспокій серед українського громадянства. Уже в котрий раз в українському суспільстві виявлявся розкол, відсутність єдності. Ні українські «ліві», ні українські консерватори (ЗУНР) не вміли і не хотіли йти на компроміс.

Антон Іванович Денікін

Антон Іванович Денікін

Наприкінці літа 1919 р. вдруге була повалена радянська влада в Україні. і головною причиною її поразки були невдала соціальна політика, втрата підтримки селянства, розчарованого політикою «воєнного комунізму» та намаганнями насильницькими методами створювати радгоспи і комуні. Вороже ставлення викликала і антиукраїнська національна політика.

Через деякий час уряд України оголосив Денікіну війну (24 вересня 1919 р.). Директорія закликала всіх українців, «кому дорога демократична єдина соборна Українська республіка», до рішучого бою проти ворога. Ще за кілька днів до цього, 20 серпня, у Жмеринці між командуванням армії УНР і штабом Революційної повстанської армії України (махновців), була підписана угода про спільну боротьбу з денікінцями.

Урядові кола УНР не виключали можливості спільної з більшовиками боротьби проти Денікіна, однак практичних кроків в цьому напрямку не було зроблено. В котрий раз Степан Петлюра не зміг використати можливість компромісних угод з РСФРР, які могли б у майбутньому перерости в певні форми співробітництва (замість ворогування) двох держав. Поряд з цим слід зазначити, що і уряд РСФРР не робив жодних зусиль, щоб домовитися з урядом УНР щодо організації спільної боротьби з білими арміями.

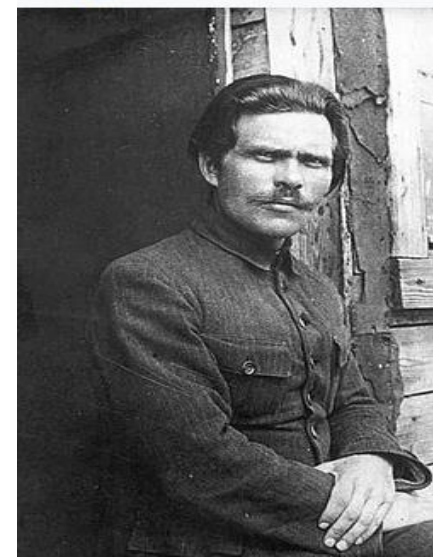

Реакційна політика Денікіна, спрямована на реставрацію напівфеодального режиму, аналогічного тому, що існував до революції 1917 р., люта ненависть до всіх інакомислячих та національно-визвольних рухів, жорстокі масові репресії проти народних мас викликали в тилу білих армій загальнонародне повстання. В цій боротьбі в підпіллі і партизанських загонах стихійно об'єднувалися українські соціалістичні групи з більшовиками. Часто-густо їх знищувала денікінська розвідка і біла офіцерня, як це було в Києві під час розправи над талановитим українським письменником Гнатом Михайличенком (лівим українським есером). Його по-звірячому вбили денікінці разом з кількома більшовиками і українськими соціал-демократами. Жорстоко розправилися денікінці із «боротьбистом» В. Чумаком та багатьма іншими.

Антиденікінський рух мав характер соціального і національно-визвольного повстання. Проти денікінського режиму виступили всі отамани, які мали значні збройні сили. Але найважливішу роль у розгромі денікінського тилу відіграли загони Нестора Івановича Махна, укомплектовані переважно українськими селянами. Махно народився 1889 р. в багатодітній селянській сім'ї в селі Гуляйполе на Катеринославщині. З дитинства наймитував, працював на заводі, де і втягнувся в революційну боротьбу. Належав до гуляйпільської групи «хліборобів анархістівкомуністів». За розбійницькі напади на багатіїв, так звані експропріації, був засуджений у 1916 р. разом з шістнадцятьма товаришами до смертної кари, в останній момент заміненої на довічну каторгу. В тюрмі багато читав, займався самоосвітою і сформував власне світобачення.

Нестор Махно

укр. Нестор Іванович Махно

На початку січня 1920 р. підрозділи Революційної повстанської і Червоної армій зустрілися. Махновці заявили про свій намір зайняти одну з ділянок фронту для спільної боротьби проти біляків. Але командування Червоної Армії мало намір знищити махновців. 9 січня за ініціативою Троцького Всеукрревком, верховний і надзвичайний орган радянської влади в Україні, знову оголосив Махно поза законом. Аргументувалося це досить дивно: начебто він та його група зрадили український народ, запродавшись польським панам, хоча всім було відомо, що армія Нестора Махна діяла на півдні України, за тисячі кілометрів від Польщі. Всіх, хто підтримував Махна і його армію, чекали жорстокі покарання. До осені 1920 р. частини Червоної Армії, змінюючи одна одну, намагалися методами «червоного терору» розгромити махновців, але безуспішно.

Скориставшись тим, що Червона Армія сконцентрувала всю увагу на боротьбі з армією Махна, залишки денікінських військ зосередилися в Криму. Остаточний розгром денікінщини, який можна було здійснити при союзі Червоної і Української революційної армій, тепер відклався на невизначений час. Слід зазначити, що в радянській історичній літературі поразка Денікіна подавалася однобоко і неповно, а роль Махна в його розгромі замовчувалася. Недостатньо підкреслювалася і роль українських соціал-демократів та українських есерів.

Не применшуючи героїчної боротьби більшовиків, слід віддати належне й іншим антиденікінським силам. Але вирішальною силою було українське селянство, робітництво та інтелігенція, що стали соціальною основою всього руху опору. Ці сили складали і значну частину Червоної Армії, яка разом з союзниками завдала поразки величезному білогвардійському наступу.

На початку 1920 р. Червона Армія, витісняючи денікінські війська, відновила радянську владу в Україні. Запобігаючи повторенню невдач 1919 р., В.Ленін на VIII конференції РКП(б) (грудень 1919 р.) висунув тезу: «Нам потрібен блок з українським селянством». В резолюції «Про Радянську владу на Україні», написаній Леніним і затвердженій конференцією, були визначені принципи національної, земельної та продовольчої політики комуністичної партії в Україні. Рішення її поклали край безоглядній колективізації сільського господарства. Виконуючи ці рішення, Всеукрревком 5 лютого 1920 р. затвердив новий земельний закон, який проголошував зрівняльний поділ землі, добровільність у створенні комун та артільей, обмежував земельну площу радгоспів.

Усунувши з політичної арени інші партії, КП(б)У перетворилася в одну із складових державного апарату. Рішення Політбюро КП(б)У завжди передували ухвалам ВУЦВК і РНК УСРР, визначали зміст цих рішень. Економіка України в результаті військово-комуністичних репресивних дій занепадала. В містах із 11 тисяч націоналізованих підприємств діяли лише 4 тисячі. Робітників душило безробіття, і вони виявляли невдоволення діями радянської влади.

Але особливо тяжким було становище у селах. У 1920 р. продрозкладка планувалася на рівні 140 млн пудів зерна. Щоб відібрати їх у селян, була створена велетенська армія. Лише штаби губернських, повітових і районних особливих продовольчих комітетів становили 60 тис. чоловік. А ще діяли продовольчі загони, трудармія, війська внутрішньої служби.

В губерніях і повітах створювалися спеціальні «трійки», у волостях — «четвірки», які керували продроботою, боротьбою з куркульством і мали необмежену владу на місцях. Під час проведення продовольчих заготовок селян заарештовували і навіть розстрілювали. Розгортались різноманітні за своїми формами репресії: тюремні ув'язнення, концтабори, примусові роботи та ін., що навесні 1920 р. викликало масовий повстанський рух. Для боротьби з ним радянські органи в Україні змушені були використати великі військові сили: 107 батальйонів, кавалерійська дивізія (5 полків), 6 батарей (24 гармати). Особливо активно вела повстанську боротьбу керована Махном Революційна повстанська армія України, яка проводила безперервні рейди по Україні. На її бік переходило багато червоноармійців, в недавньому минулому селян.

У червні 1920 р. біла армія вийшла з Криму і захопила Північне Причорномор'я. В цей час вели наступальні операції проти України і Росії Польща та УНР, які також використовували невдоволення селянства радянською владою. У липні — серпні на півдні України між червоними і білими військами йшли запеклі бої. Слід звернути увагу на те, що тепер в тилу Врангеля не вибухали селянські повстання, як раніше в тилу Денікіна.

1920 р. був фактично останнім роком існування УНР. Ще в грудні 1919 р., коли УГА остаточно втратила боєздатність, а армія УНР потерпіла ряд тяжких поразок у боях з денікінцями, керівництво УНР вирішило перейти до партизанських форм боротьби. Петлюра призначив командувачем армії генерала М.Омельяновича-Павленка, а сам виїхав до Варшави. Були використані методи боротьби, близькі до тих, які застосовував Махно: армія УНР, яка складалася з кінноти і посаженої на вози піхоти (всього близько 5 тис. чол.), виступила у похід денікінськими тилами, який згодом отримав назву «зимового походу». Вона мала велику моральну і матеріальну підтримку з боку населення. І хоча бракувало зброї та боєприпасів, війська героїчно билися з ворогом. У першій половині 1920 р., коли влада в Україні знову перейшла до більшовиків, армія УНР в суворих умовах рейдувала Правобережною Україною, надавала допомогу повсталим проти політики воєнного комунізму селянським загонам, стимулюючи український національно-визвольний рух. «Зимовий похід» завершився 6 травня 1920 р., коли змінилася міжнародна ситуація.

Після тривалих переговорів 28 квітня 1920 р. дипломатична місія УНР і польська урядова делегація підписали договір, за яким польський уряд визнавав Українську Народну Республіку і зобов'язувався не укладати жодних угод з третіми країнами, ворожими до України. Кордон між Польщею та УНР мав проходити по річках Збруч і Горинь, які раніше розмежовували Росію і Австрію. До Польщі відходили Східна Галичина, Холмщина, Підляшшя, частково Полісся і сім повітів Волині. Поряд з політичною конвенцією підписувалась і військова, за якою Польща надавала допомогу зброєю та амуніцією. 25 квітня 1920 р. об'єднані збройні сили Польщі і УНР перейшли в наступ проти Радянської України і Радянської Росії, які на той час об'єднали свої військові сили. Спершу в боях брали участь дві українські дивізії, а на початку травня, після приєднання військ «зимового походу», уже воювала 15-тисячна українська армія.

Польсько-українські війська 6 травня оволоділи Києвом. Але дійшов до Києва і Подніпров'я, поляки далі не пішли, українська ж армія не мала для цього достатньо сил. Та й очікуваного масового антибільшовицького селянського повстання не відбулося: українці традиційно боялися польського колоніалізму. Подальшому зміцненню армії УНР і розгортанню наступу заважали ті ж «союзники» — поляки. Польща була зацікавлена у створенні «буферної» держави, яка захищала б її від Росії. Але формування сильної Української держави її насторожувало. Радянське командування, підтягнувши війська, силами 1-ї кінної армії С. Будьонного при підтримці великих з'єднань піхоти нанесло відчутний удар. Червоні частини прорвали польський фронт і розгорнули широкий наступ. Радянське керівництво плекало надії наступом і розгромом Польщі підняти революцію в Європі. Червона Армія успішно наступала і зайняла протягом липня 17 повітових міст, 48 містечок та більше тисячі сіл Східної Галичини.

1 серпня 1920 р. в Тернополі проголошено утворення Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. Її уряд — Галицький революційний комітет (Галревком) очолив більшовик В.Затонський. Ревкоми обиралися сільською біднотою в усіх селах, містечках і повітах. Енергійно розгортався розподіл земель, впроваджувалися українське шкільництво, безплатна медицина, а селянська біднота створювала комнезами та комуни.

Однак процес радикальних соціальних змін і національного оновлення швидко затьмарився самоуправними реквізиціями в дусі воєнного комунізму, які здійснювалися військовими підрозділами у селах, непомірним оподаткуванням господарств, розгулом репресій. Це позбавило Червону Армію підтримки селянства, і вона, зазнавши ряд поразок, почала відступати. Розпалися ревкоми, припинив свою діяльність Галревком.

Однак і поляки в межах Польщі, на своїй батьківщині, і українці в Південно-Східній Галичині чинили все більший опір. У липні 1920 р. армія УНР під командуванням генерала М.Омельяновича-Павленка більше двох тижнів оборонялася на річці Серет, а в серпні вела оборонні бої на Дністрі, а у вересні розгорнувся новий польсько-український наступ. Форсувавши Дністер, українські війська оволоділи територією між Дністром і Збручем, разом з поляками захопили міста Тернопіль, Проскурів (тепер Хмельницький) та ін. Незабаром стало зрозуміло, що революція в Європі не вибухне, а Радянська Росія і Радянська Україна мають значні військові сили, і війна яка надовго затягнеться, матиме непередбачені наслідки для обох сторін. Багаторічна світова і громадянська війни знесли населення всіх воюючих країн. І тому польська й радянська сторони невдовзі порозумілися і почали переговори, хоча поляки в договорі з УНР обіцяли не робити цього за спиною українського уряду.

Радянська сторона торгувала українськими землями заради свого спокою та зміцнення і погодилася віддати Польщі Західну Україну. Кордоном між УСРР і Польщею знову ж стали річки Збруч і Горинь. Договір був підписаний 14 березня 1921 р., незважаючи на протести Степана Петлюри. Його делегація не була навіть допущена до переговорів. Так уже вкотре очікування великих вигод від втручання іноземних сил привело українське керівництво до трагічних наслідків. Це було крахом політичної лінії Петлюри. Згідно з умовами договору, армія УНР була інтернована в польських таборах для військовополонених. Урядові її інституції перебралися у Варшаву, уряд надовго виїхав в еміграцію. Були й нові спроби українського з'єднання під керівництвом Ю.Тютюнника (в листопаді 1920 р.) прорватися на територію УСРР і підняти антирадянське селянське повстання та реставрувати УНР. Однак ця спроба завершилася невдачею. Так закінчилася війна за незалежність України.

Мабуть чи не найважливішою причиною трагічного фіналу українських національно-визвольних змагань у 1920 р., як і в попередні роки, було неспроможність українського керівництва підняти і організувати селянство. Недарма один із визначних лідерів лівого крила РКП(б) Л. Троцький більше боявся селянського ватажка Нестора Махна і його селянської армії, ніж царського генерала Денікіна з його добірними військами. Більшовики зуміли радикальним розв'язанням аграрного питання залучити селян на свій бік.

До того ж українські інтелігенти, які стали політичними керівниками зовсім молодими (лише Грушевському було в 1917 р. за 48 років, а Винниченко мав 38, Петлюра — 35, Ковалевський — керівник УПСР — 25), не мали достатнього досвіду роботи серед селянства. Інтелігенція розраховувала в боротьбі за національну державність на селянство, але воно ставило на перший план аграрне питання.

Відсутність розвинутих державницьких традицій, слабка організованість і політична та культурна нерозвинутість українських мас з їх індивідуалістичним менталітетом сприяла хаосу в країні. Українські соціалістичні партії через відсутність між ними єдності не змогли навести порядок у країні, в той час як більшовицька влада з цим завданням впоралася, застосовуючи жорстокі методи.

Дякую за увагу!